

Fonteinen vol wijn - 1

One size fits all - 3

Werkgroep GezOnd werpt vruchten af - 4

Wat was, wat blijft en wat komt - 6

Nieuwe publicaties - 7

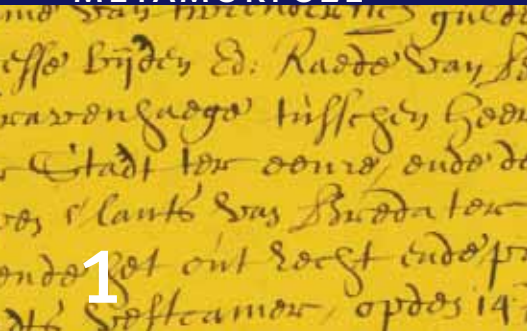
De Beoordelingscommissie stelt zich voor: Jaap Kloosterman - 9

Avant-garde en Dada in brieven en beeld - 10

Bespaar een bos - 12

60
|
01
|
10

METAMORFOZE → NATIONAAL PROGRAMMA VOOR HET BEHOUD VAN HET PAPIEREN ERFGOED

De Vrede van Breda in rekeningen bewaard

Fonteinen vol wijn

- D**oor de eeuwen heen is Breda meerdere keren het strijdtoneel geweest van oorlogen die door wapenstilstanden en vredesakkoorden werden beslecht. Aan één vredesakkoord is de naam van deze stad zelfs verbonden: de Vrede van Breda in 1667.

Chatham

Sinds 1665 voerde de Republiek der Verenigde Nederlanden, geholpen door Deense en Franse bondgenoten, oorlog met Engeland. Hieraan kwam na twee jaar een einde. Nekslag voor de Engelsen was de beroemde tocht naar Chatham in 1667: de vloot van de Republiek onder bevel van admiraal Michiel de Ruyter bracht de Engelse marine een gevoelige slag toe bij het plaatsje Chatham, een van de belangrijkste marinehavens van Engeland. De vredesonderhandelingen in Breda kenterden zo in het voordeel van de Republiek en op 31 juli 1667 werd het vredetraktaat vastgesteld, getekend en gezegeld. Een plechtige uitwisseling van ratificaties vond plaats op 24 augustus van dat jaar, op het Kasteel van Breda.

Drukte en bedrijvigheid

Al eerder dat jaar waren vredesonderhandelingen op touw gezet. Na diplomatiek wikken en wegen koos raadpensionaris Johan de Witt de stad Breda als neutrale plek voor de onderhandelingen tussen de Republiek, Denemarken, Frankrijk en Engeland.

Ruim vier maanden lang heerste er in Breda een ongewone drukte en bedrijvigheid. Ambassadeurs, leden van de Raad van State, rechtsgeleerden, secretarissen, soldaten, lakeien, bediendes met de noodzakelijke equipage en bijbehorende paarden; iedereen moest gehuisvest, gevoed en vermaakt worden.

Het stadsbestuur en de magistraat van Breda hadden er de handen vol aan. Zo kostte het vinden van een geschikt tijdelijk onderkomen voor de hoge en veeleisende gasten nogal wat hoofdbreken. Hotels zoals wij die kennen bestonden nog niet en de bestaande herbergen waren voor langdurige logies van deftige lieden ongeschikt. Uiteindelijk werden in de binnenstad zes geschikte panden gevonden en ingericht met gehuurd meubilair. Bij ieder huis werden wacht huisjes voor bewakende soldaten geplaatst.

M

1
Huis Ocrum, St. Jansstraat 18,
onderkomen van de Engelse
afgevaardigden.

2
Huis Brecht in de Kraanstraat,
onderkomen van de Franse
afgevaardigden.

3
Bladen uit de stadsrekeningen
van 1667.

4
Gravure 'Ratificatie van de Vrede van Breda'
van 24 augustus 1667 met als tekst:
'Vreedehandelingh tot Breda, gesloten op den
XXXI july door de gevolmachtigden van hare
Koninklijke May th van Groot Brittannien,
Vranckrijck, Deenmarcken en der Hoogm.
Heeren Staten Generael van de Vereenichde
Nederlanden ende geratificeert in de kamer van
conferentie op den 24 Augusti, Anno 1667'.

Foto's: Stadsarchief Breda.

1

2

3

4

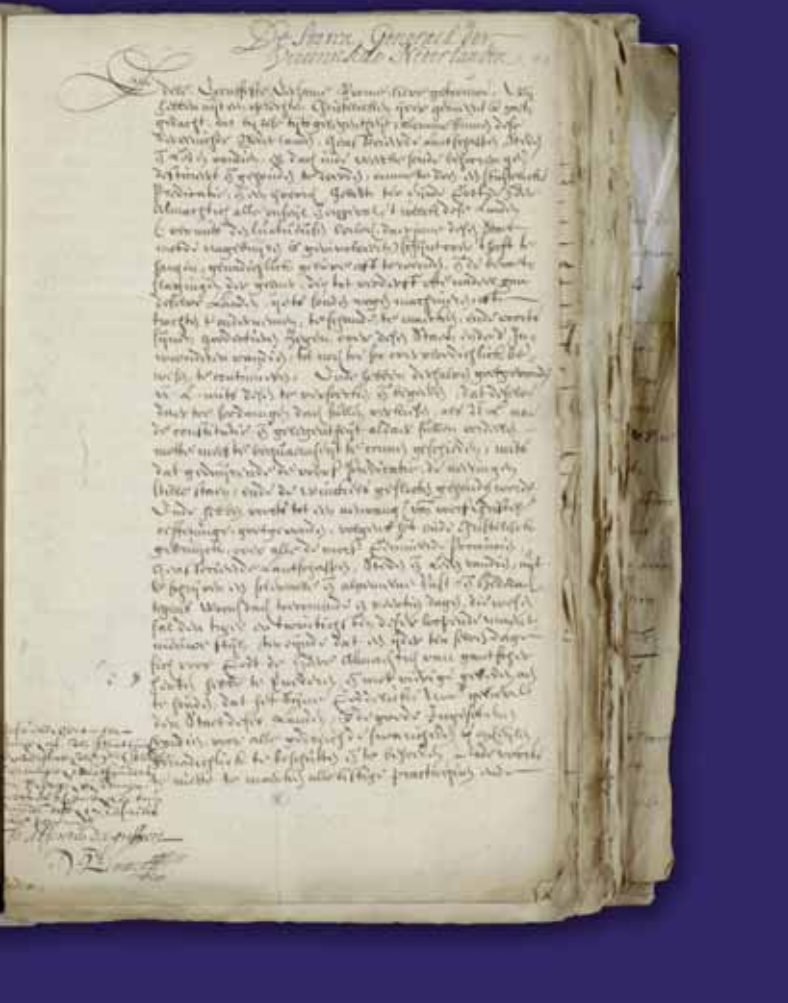
Kosten noch moeite gespaard

De zes panden bestaan nog steeds. Uit de in het Stadsarchief Breda aanwezige stadsrekeningen kunnen we reconstrueren hoeveel geld de magistraat stak in de interieuraankleding en het inhuren van bewakingspersoneel. Het stedelijk bestuur spaarde kosten noch moeite om de voornamelijk dagelijkse te voorzien van voldoende spijs en drank, feest en vertier, dit alles in gezelschap van aantrekkelijke Bredase dames.

Op de avond van de ratificatie dineerden de onderhandelaars op het stadhuis. Ter afsluiting werd een schitterend vuurwerk afge-stoken, terwijl uit talloze stadfonteinen wijn spoot. Alle hiervoor gedane uitgaven, maar ook de onkostenvergoedingen door de Staten-Generaal, zijn terug te vinden in de stadsrekeningen.

Of het stadsbestuur financieel baat heeft gehad van zijn prominente gastheerschap is een studie op zich. Waarschijnlijk waren het de lokale bakkers, slaggers, wijnhandelaren, bierbrouwers, herbergiers en kooplieden die het meest profiteerden van het feit dat Breda enige maanden het toneel van internationale vredesonderhandelingen was.

40m vando' goest want Ruyssent goest ten
omm' van twiendertich gieldes vandoes
sciffo' byden Ed. Raede' van Brabant in
Pravon' gaego' tusschen Goden' wot' zond'ers

Gevolgen van de Vrede

De Vrede van Breda had ingrijpende gevolgen voor beide partijen. Zo stemde de Republiek ermee in dat de Engelsen de door hen in 1664 veroverde overzeese provincie Nieuw Nederland en de stad Nieuw Amsterdam (het latere New York) bleven besturen. Dit gebied werd later formeel aan de Engelsen overgedragen. De Republiek behield onder andere het net veroverde nootmuskaatrijke eiland Run in de Noord-Molukken en de pas veroverde kolonie Suriname. Zo liet men de aanspraak op het huidige New York aan zich voorbij gaan. Maar het behoud van de overige gebieden zou vele Nederlandse bankiers en kooplieden geen windeieren leggen.

Alle commotie rond de vredesonderhandelingen in Breda is terug te vinden in het oud-stadsarchief van Breda. Op dit moment worden deze door inktvraat aangetaste stukken, dankzij subsidie van Metamorfoze, geconserveerd en gedigitaliseerd. Zo blijven de dagelijkse bezigheden die een vredesoverleg met zich meebracht bewaard en toegankelijk.

■
Patricia Böschen

Richtlijnen Metamorfoze vinden internationaal podium

ONE SIZE FITS ALL

De *Richtlijnen Preservation Imaging Metamorfoze* zijn al sinds de allereerste conceptversie van juni 2007 veelbesproken en veelgebruikt. Buiten het programma Metamorfoze wordt op steeds grotere schaal gedigitaliseerd volgens de uitgangspunten van de *Richtlijnen*. In Nederland vormden ze dan ook het eerste instrument om de kwaliteit van scans objectief mee te meten. Inmiddels veroveren de *Richtlijnen Preservation Imaging Metamorfoze* ook wereldwijd steeds meer terrein.

Internationaal

Hans van Dormolen, geestelijk vader van de *Richtlijnen*, is nog iedere dag bezig de eisen voor beeldkwaliteit verder te ontwikkelen, te verfijnen en uit te breiden. Hij werkt daarbij samen met verschillende experts op internationaal niveau, en nu zelfs met de fotoindustrie. Voor zijn werk aan de *Richtlijnen* is Hans van Dormolen dit jaar genomineerd voor een prestigieuze award van de Society for Imaging Science and Technology (IS&T), een internationale groep van digitaliseringsexperts van universiteiten, overheden, archieven, musea en bibliotheken met meer dan 2000 leden in 36 landen.

Meerdere smaken

Dit jaar zal een nieuwe (wellicht bekroonde) versie verschijnen van de *Richtlijnen Metamorfoze Preservation Imaging*. Naast de oude vertrouwde specificaties voor het scannen van Metamorfoze-materiaal zoals archieven en brievencollecties bevat deze versie nog twee gradaties: strengere richtlijnen voor bijzonder handschriftelijk materiaal en kunstobjecten en minder strenge richtlijnen voor niet-uniek gedrukt tekstmateriaal. Alle varianten zijn op hetzelfde principe gebaseerd, dus 'one size fits all'. Maar daarbinnen blijft ruimte voor maatwerk, zoals u van Metamorfoze gewend bent.

■
Hans van Dormolen legt de *Richtlijnen* uit tijdens het symposium *Preservation Imaging*, juni 2008.

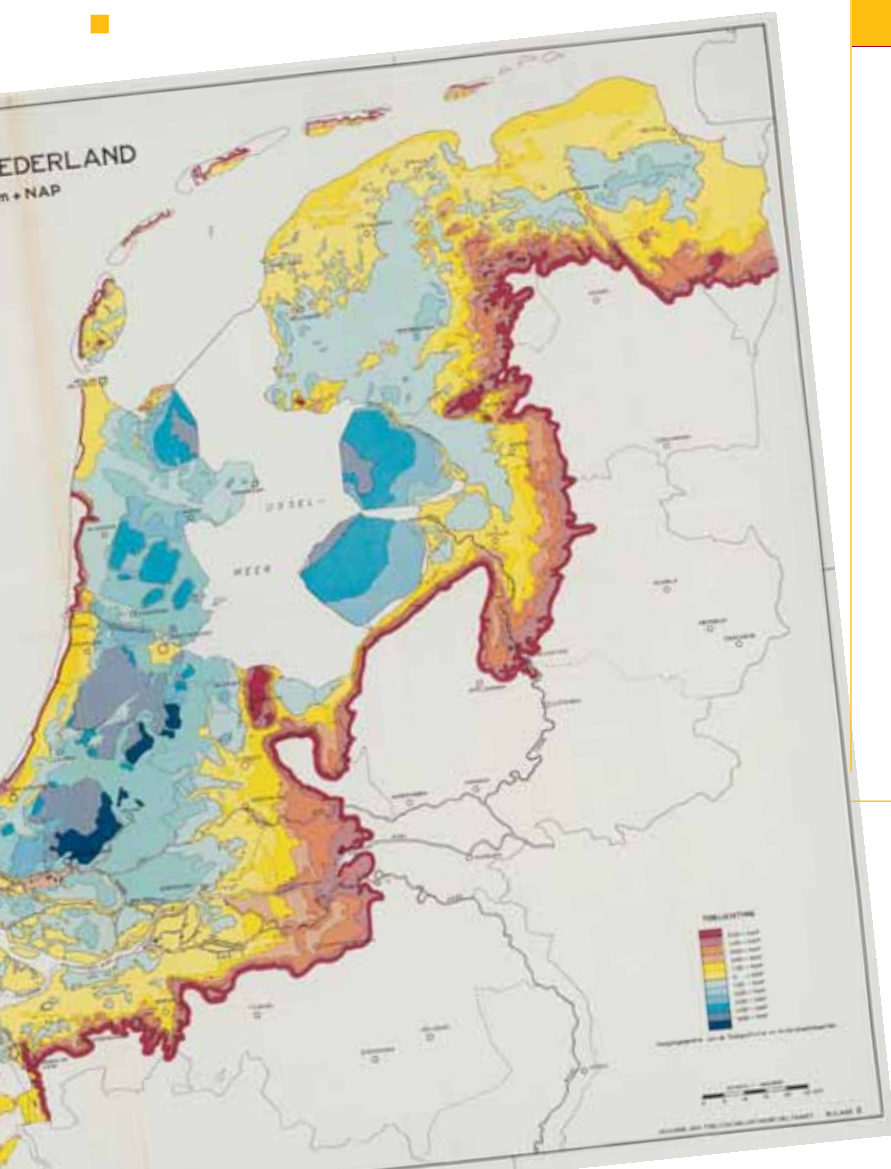

KAARTEN VOOR DE KAMER

In het kader van het project *Staten-Generaal Digitaal 1814-1995* organiseren de Koninklijke Bibliotheek (KB) en de Tweede Kamer de tentoonstelling 'Kaarten voor de Kamer'. De tentoonstelling toont een selectie bijzondere bijlagen uit de parlementaire stukken van de afgelopen twee eeuwen. Deze kaarten, tekeningen en tabellen bevatten een schat aan historische informatie en geven een kijkje in de meest uiteenlopende onderwerpen die in de Kamer zijn besproken. Ruim 50 kaarten, tekeningen en tabellen zijn gereproduceerd en te bezichtigen in deze gratis tentoonstelling.

Staten-Generaal Digitaal 1814-1995 is een digitaliseringsproject van de KB en de Tweede Kamer. In 2004 is begonnen met het conserveren, verfilmen en digitaliseren van twee eeuwen parlementaire documentatie, deels met subsidie van Metamorfoze. Doel van het project is zowel het behoud van het kwetsbare historische materiaal, als het digitaal toegankelijk maken van de informatie. De stukken worden beschikbaar gesteld via de website www.statengeneraaldigitaal.nl.

De tentoonstelling 'Kaarten voor de Kamer' is nog tot en met 3 mei gratis te bezoeken in de Koninklijke Bibliotheek.

De werkgroep Gezamenlijk Onderzoek (GezOnd) is een samenwerking van de Koninklijke Bibliotheek (KB), het Nationaal Archief (NA) en het Instituut Collectie Nederland (ICN). De door Metamorfoze gefinancierde werkgroep richt zich op de ontwikkeling van kosteneffectieve maatregelen om de risico's te verminderen waaraan ons papieren erfgoed wordt blootgesteld. Twee van de onderzoeken die GezOnd heeft uitgevoerd droegen recentelijk bij aan verschillende bijeenkomsten.

WERKGROEP

Expertmeeting Luchtzuivering, Den Haag

Op 12 en 13 januari 2009 hielden de KB en het NA, samen met het ICN, een internationale bijeenkomst over luchtzuivering. Een forum van onderzoekers boog zich over de vraag naar het effect van het wegfilteren van luchtverontreinigende stoffen uit de opslagruimtes in bibliotheken en archieven. De werkgroep GezOnd bereidde de discussie voor door het opstellen van een gedetailleerd diagram, de *pollution pathway*. Hierin is het risico van luchtverontreiniging systematisch uitgewerkt door de route van de luchtverontreinigende stoffen stap voor stap in beeld te brengen. Dat gaat van de plek van de luchtinlaat, door de luchtbehandelingskasten, via transport door het gebouw, naar de opslagruimte, tot in de boeken of archiefstukken zelf. Daar kan het tot aantasting van het papier leiden en uiteindelijk tot verlies aan waarde van de collectie. Groot voordeel van dit diagram is dat naast luchtfilters, die de verontreinigingen gedeeltelijk kunnen opvangen, ook alle andere relevante risicoreducerende maatregelen (compartimentering,

Een bijlage van het voorstel voor de Deltawet uit het zittingsjaar 1955-1956. Deze kaart illustreert de noodzaak tot bescherming van het laaggelegen Nederland tegen de zee.

Foto: Tweede Kamer der Staten-Generaal, Den Haag.

1

1
Bestudering van een
handschrift in het Goethe- und
Schiller-Archiv, Weimar.

2

2
Uitleg van een
luchtbehandelingsysteem
tijdens de Expert Meeting
Luchtzuivering in de KB.

Foto's: Birgit Reissland.

GEZOND WERPT VRUCHTEN AF

beschermende dozen e.d.) en hun onderlinge samenhang aangegeven kunnen worden. Dankzij het diagram was het mogelijk een gestructureerde discussie te voeren over de relatieve bijdragen van de verschillende 'barrières' die tegen de effecten van luchtverontreiniging kunnen worden opgeworpen.

Colloquium Goethe-und Schiller-Archiv, Weimar

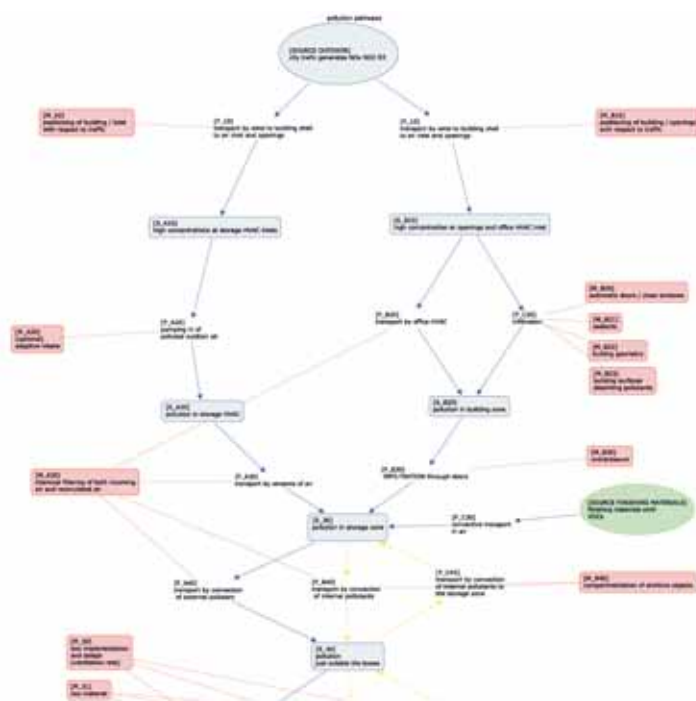
In het Goethe- und Schiller-Archiv (GSA) in Weimar, Duitsland, wordt een kostbare collectie originele handschriften van Goethe, Schiller en Liszt bewaard. De Duitse overheid heeft financiële steun geboden aan het GSA om deze collectie te conserveren. Op 15 en 16 januari 2009 werd tijdens een colloquium de voorgenomen aanpak besproken.

Tijdens het colloquium is uitvoerig en openhartig gediscussieerd over het voorlopige plan van aanpak. Ook zijn originele stukken bestudeerd en besproken.

Een tweekoppige Nederlandse delegatie van de KB en het ICN presenteerde twee GezOnd-onderzoeksprojecten die in dit kader van betekenis zijn. Allereerst het zogenaamde OICR-project (*optical ink corrosion recognition*) waarin software is ontwikkeld om een betrouwbare prognose te kunnen doen van het risico van inktvraat. Op basis van de resultaten van dit project en nieuwe recente inzichten in het inktvraatproces kon aangegeven worden dat de inktvraatproblematiek in de collectie van het GSA relatief beperkt is en geen acute maatregelen vergt.

Een aanbeveling om af te zien van een ingrijpende behandeling kwam ook naar voren bij de presentatie van een ander, nieuw GezOnd-project. Dit project richt zich op het risico van waardeverlies als gevolg van (neveneffecten van) restauratie. Het pleidooi voor terughoudendheid werd ondersteund door de andere deelnemers aan het colloquium en is door het GSA overgenomen.

Henk Porck

Metamorfoze gaat vierde fase in

WAT WAS, WAT BLIJFT EN WAT KOMT

Op donderdag 12 februari 2009 werd niet alleen wereldwijd stilgestaan bij de tweehonderdste geboortedag van Charles Darwin. Het was ook de dag waarop Metamorfoze terugkeek op de afgelopen derde fase (2005-2008) en vooruitblikte op de komende, vierde fase (2009-2012) van het programma.

Komen en gaan

In een goedgevulde aula van de KB verwelkomde dagvoorzitter Erik van der Doe de ruim 180 deelnemers. Daarna stipte Paul Doorenbosch, waarnemend programmamanager van Metamorfoze, aan 'wat was, wat blijft en wat komt' de komende jaren binnen Metamorfoze. Zo is per 2009 het traject Literaire Collecties formeel afgerond. Instellingen die nog literaire collecties willen conserveren kunnen daarvoor aanvragen indienen binnen het traject Cultuurhistorische Collecties. De kern van de werkzaamheden van Metamorfoze blijft hetzelfde: het behoud van de originelen en het overzetten van vorm en inhoud naar duurzame dragers. Wel is in deze vierde fase Preservation Imaging, het direct digitaliseren van origineel materiaal, als enige conversievorm ingevoerd. Lopende projecten worden op de afgesproken manier afgemaakt, nieuwe projecten gaan allemaal volgens deze nieuwe methode werken. Daarnaast moest Metamorfoze begin dit jaar ook afscheid nemen van Dennis Schouten, 'Mister Metamorfoze'. Dennis is bijna vanaf het prille begin betrokken geweest bij het programma, de laatste jaren als programmamanager. Per 1 januari 2009 is hij werkzaam bij het subsidieprogramma Erfgoed van de Oorlog van het Ministerie van VWS.

Dennis Schouten draagt voortaan een vws-stropdas.

Gemummificeerde kennis

Drie gastsprekers lieten tijdens de bijeenkomst hun blik gaan over de waarde van Metamorfoze. 'Werken met Metamorfoze' was de titel van de presentatie van een andere oud-Metamorfozemedewerker, Chantal Keijsper, hoofd Bijzondere Collecties bij de UB Leiden. In haar verhaal kwam naar voren dat er voor instellingen dankzij Metamorfoze-subsidie naast het conserveren en verfilmen/digitaliseren van hun collecties vaak ook andere voordelen zijn. Ze kunnen hun projectorganisatie professionaliseren, nieuwe online activiteiten ontplooiën en nieuwe samenwerkingsverbanden aanknopen met andere erfgoedinstellingen.

Jantje Steenhuis, directeur van het Gemeentearchief Rotterdam, was vervolgens aan de beurt om te laten zien hoe met Metamorfoze-subsidie een belangrijk deel van de unieke, negentiende-eeuwse bouwtekeningen uit het archief van de Bouwpolitie Rotterdam wordt geconserveerd en gedigitaliseerd. Deze bouwtekeningen zijn een goudmijn voor onderzoekers die willen weten hoe Rotterdam eruit zag voor het bombardement van 14 mei 1940.

Na de pauze hield journalist Chris van der Heijden, auteur van onder andere de spraakmakende publicaties *Grijs verleden* en *Zwarte renaissance*, een zeer onderhoudend betoog over de verborgen historische schatten die veel archieven en erfgoedinstellingen herbergen. Bij het ontdekken en beschikbaar maken van deze gemummificeerde kennis zijn subsidieprogramma's als Metamorfoze van groot belang.

Dertig in een dozijn

Ter afsluiting mocht Matthijs van Otegem, hoofd Kennisdiensten en Collecties van de Koninklijke Bibliotheek en sinds 1 januari secretaris van de Beoordelingscommissie Metamorfoze, de nieuwe Metamorfoze-website presenteren. Metamorfoze hoopt met deze gebruiksvriendelijkere website beter en directer in te kunnen springen op de vragen van erfgoedinstellingen en andere geïnteresseerden. Vervolgens reikte hij het eerste exemplaar uit van de nieuwste Metamorfoze-publicatie, *Dertig in een dozijn. Een selectie uit twaalf jaar Metamorfoze Nieuws*. Ontvanger was de auteur die de afgelopen twaalf jaar veruit de meeste artikelen voor *Metamorfoze Nieuws* schreef, niemand minder dan, hoe kan het ook anders, Dennis Schouten.

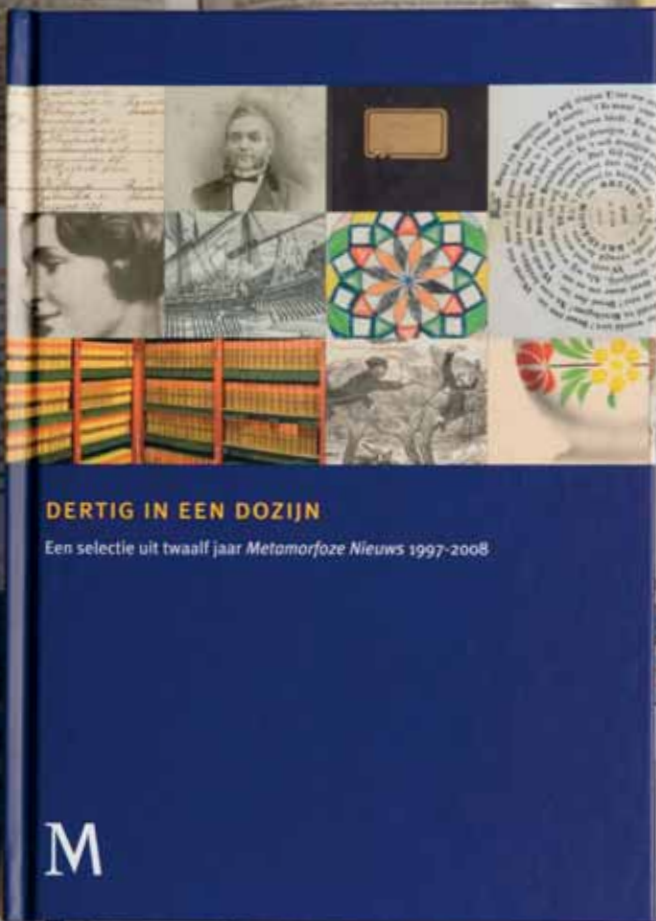
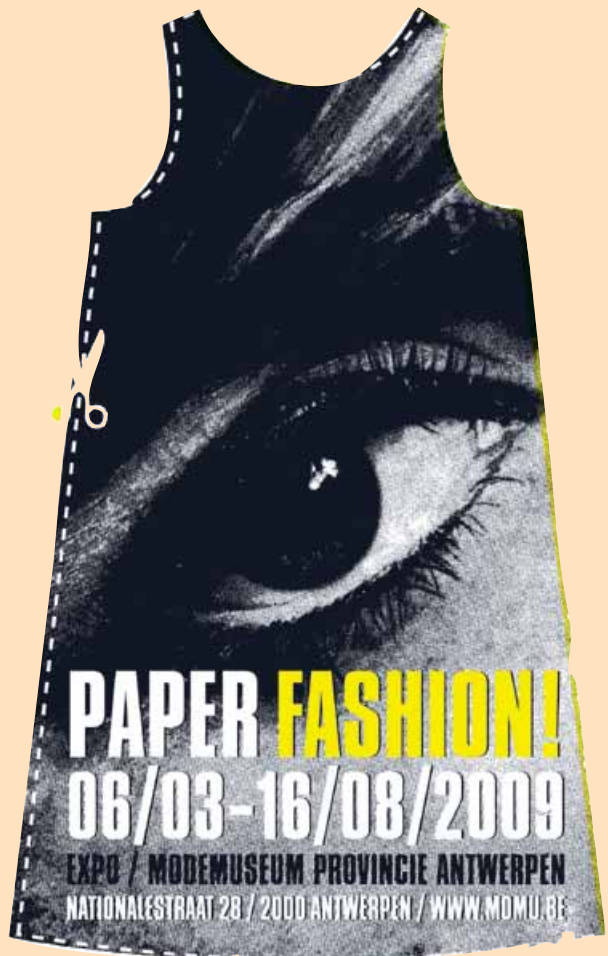
Andrea Langendoen

Paper fashion

In de publicatie *Dertig in een dozijn* staat ook een artikel over papieren kleding. Dat dit thema nog steeds actueel is, blijkt uit de tentoonstelling 'Paper Fashion', die sinds 6 maart te zien is in het ModeMuseum in Antwerpen.

Centraal staat een selectie uit een unieke verzameling papieren jurken uit de jaren 1960. Verder gaat de tentoonstelling ook dieper in op het verhaal van papier als alternatief voor textiel. Hoewel tal van vooraanstaande modehuizen en ontwerpers experimenteerden met papier of soortgelijk materiaal, sloeg 'paper fashion' nooit echt aan. Toch blijft papier tot de verbeelding spreken als alternatief materiaal voor kleding. Diverse hedendaagse ontwerpers blijven zoeken naar manieren om papier op een originele manier te verwerken in hun collectie. De tentoonstelling 'Paper Fashion' brengt de meest opvallende creaties bijeen. Zo wordt er naast de historische objecten ook recent werk getoond van ontwerpers zoals Hussein Chalayan, John Galliano en Issey Miyake.

De tentoonstelling loopt van 6 maart tot en met 16 augustus 2009. Voor meer informatie gaat u naar de website van het ModeMuseum: www.momu.be.

DERTIG IN EEN DOZIJN

Een selectie uit twaalf jaar *Metamorfoze Nieuws* 1997-2008

M

NIEUWE PUBLICATIES

Tijdens de bijeenkomst op 12 februari kwamen twee publicaties aan de orde.

De nieuwste *Metamorfoze*-publicatie heet *Dertig in een dozijn*. Een selectie uit twaalf jaar *Metamorfoze Nieuws*. In deze bundel zijn dertig artikelen uit twaalf jaar *Metamorfoze Nieuws* verzameld, met veelal nieuw beeldmateriaal en een update bij elk artikel. De bijdragen geven een mooi beeld van de rijkdom van het Nederlandse papieren erfgoed en van de enorme diversiteit van het programma. Als toegift is een overzicht opgenomen van alle projecten die van 1997 tot en met 2008 door *Metamorfoze* zijn gesubsidieerd.

Ook werd de herdrukte *Schadeatlas archieven* geïntroduceerd. Dit hulpmiddel bij het uitvoeren van een schade-inventarisatie kwam voor het eerst uit in 2007. Maar wegens de grote vraag naar het boekje was een (ongewijzigde) herdruk nu al nodig.

Beide publicaties zijn gratis te bestellen bij het Bureau *Metamorfoze*.

boven

De nieuwste *Metamorfoze*-publicatie
Dertig in een dozijn. Een selectie
uit twaalf jaar *Metamorfoze Nieuws*.

NIEUWE PROJECTEN

Op woensdag 10 december 2008 is de Beoordelingscommissie Metamorfoze bijeengekomen om de ingediende projectvoorstellen te beoordelen. De Beoordelingscommissie heeft meer dan twee miljoen euro subsidie toegekend voor de conservering en digitalisering van 22 archieven en collecties.

TRAJECT ARCHIEVEN

- Regionaal Archief Alkmaar: Archieven polders Zijpe en Schermer (1556-1670)
- Waterlands Archief, Purmerend: Archieven polders Beemster, Purmer en Wijde Wormer (1607-1929)
- Zeeuws Archief, Middelburg: Archief Suriname / Staten van Zeeland (1667-1684)
- Drents Archief, Assen: Archief Maatschappij van Weldadigheid (1818-1847)
- Noord-Hollands Archief, Haarlem: Archief Commissie Droogmaking Haarlemmermeer (1839-1858)
- Regionaal Archief Zutphen: Archief Nederlandsch Mettray (1850-1960)
- Regionaal Archief Tilburg: Archief Wollenstoffenfabriek BeKa (1857-1936)
- KIT, Amsterdam: Archief Koloniaal Instituut (1858-1950)
- NAI, Rotterdam: Archief Jan Duiker (1917-1935)
- NIMH, Den Haag: Archief Netherlands Shipping and Trade Commission (1940-1945)

TRAJECT LITERAIRE COLLECTIES

- Nederlands Openluchtmuseum, Arnhem: Collectie Centsprenten
- RKD, Den Haag: Archief Theo en Nelly van Doesburg
- Frans Halsmuseum, Haarlem: Collectie Van Looy
- Tresoar, Leeuwarden: Collectie D.A. Tamminga
- Zeeuwse Bibliotheek, Middelburg: Collectie Kinderboeken
- Gemeentebibliotheek Rotterdam: Collectie Kinderboeken

TRAJECT CULTUURHISTORISCHE & INTERNATIONAAL WAARDEVOLLE COLLECTIES

- UB Vrije Universiteit, Amsterdam: Collectie Bouwstenen
- ReclameArsenaal, Amsterdam: Collectie Reclamevakpers
- CBG, Den Haag: Oudpaspootarchief – Indische paspoorten
- Museum Boerhaave, Leiden: Archief Kamerlingh Onnes
- UB Leiden: Collectie Snouck Hurgronje II
- PACE, Utrecht: Collectie Papuabibliotheek

Kaart met de uitgegeven kavels van het archief van de Schermer is een eerder dat jaar drooggemalen polder Schermer door landmeter Pieter Wils, 1635. Conservering van Foto: Regionaal Archief Alkmaar.

De Beoordelingscommissie stelt zich voor:

JAAP KLOOSTERMAN

Het eerste werkje dat ik zo'n veertig jaar geleden op het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis (IISG) te doen kreeg, was het ontcijferen van een briefje van Friedrich Engels. Dat briefje zou later op een veiling een behoorlijk bedrag opbrengen, maar geeft bovendien tot op de dag van vandaag aanleiding tot tamelijk verhitte discussies over verscheidene aspecten van de moderne geschiedenis. Het IISG bezit het grootste deel van de nagelaten manuscripten van Engels en de onafscheidelijke Karl Marx en is daarom betrokken bij de uitgave van hun volledige werken. Sindsdien heb ik ook geleerd dat sommige werken (en juist die waarover de meest verhitte discussies zijn gevoerd) bij nader inzien helemaal niet bestaan, maar door overijverige tekstbezorgers zijn bedacht. Zo raak je doordrongen van het belang van origineel handschriftelijk materiaal.

Kwetsbaarheid van het verleden

Het IISG is een goede plaats om het nut van het Metamorfoze-programma te beseffen. Toen ik in 1985 verantwoordelijk werd voor de bibliotheek (en kort daarop voor de hele collectie), kwam ik letterlijk en figuurlijk in aanraking met de kwetsbaarheid van het verleden. Het merendeel van het materiaal stamt uit de tijd dat het Grote Papierverval begon, en is ook nog eens afkomstig van groepen die steeds zo goedkoop mogelijk papier inkochten. Hun periodieken, pamfletten en affiches waren nooit bedoeld voor de eeuwigheid die wij hun toewensen. Ook nu nog zou je in een uur een conserveringsprogramma kunnen opstellen door in het krankenmagazijn te kijken naar de snippers op de vloer: daarboven ligt een jaargang die eigenlijk niet meer mag worden uitgeleend.

Briefjes

Vorig jaar ben ik na vijftien jaar als directeur weer teruggekeerd naar het soort briefjes waarmee ik ooit begon. Het IISG heeft in de loop van de tijd dikwijls met succes een beroep op Metamorfoze gedaan, wat op zichzelf al voldoende reden zou zijn om positief te reageren op een verzoek om de Beoordelingscommissie Metamorfoze te komen versterken. Maar het waren de briefjes die de doorslag gaven.

De kaartspelers. Theo van Doesburg, 1916/1917.
Het schilderij is in bezit van het
Instituut Collectie Nederland.

Foto: ICN, Amsterdam.

Archief Theo en Nelly van Doesburg gedigitaliseerd

AVANT-GARDE EN DADA IN BRIEVEN EN BEELD

De Nederlandse kunstenaar Theo van Doesburg (1883 -1931) is in de eerste plaats bekend om zijn kleurrijke werken waarin vaak de realiteit is geabstraheerd tot geometrische figuren. Maar behalve beeldend kunstenaar was hij ook oprichter en redacteur van spraakmakende tijdschriften als *De Stijl* (1917-1931) en *Mécano* (1922-1923). Bovendien was hij organisator van de gerucht-makende Dada-soirées in de jaren '20 van de vorige eeuw. Daarnaast was zijn invloed aan de befaamde Duitse kunstacademie Bauhaus van groot belang. Hoewel hij nooit officieel docent was bij het Bauhaus, werd de zogenaamde 'Stijl-cursus' die hij gaf in zijn atelier in Weimar bezocht door tal van Bauhaus-studenten.

Nalatenschap

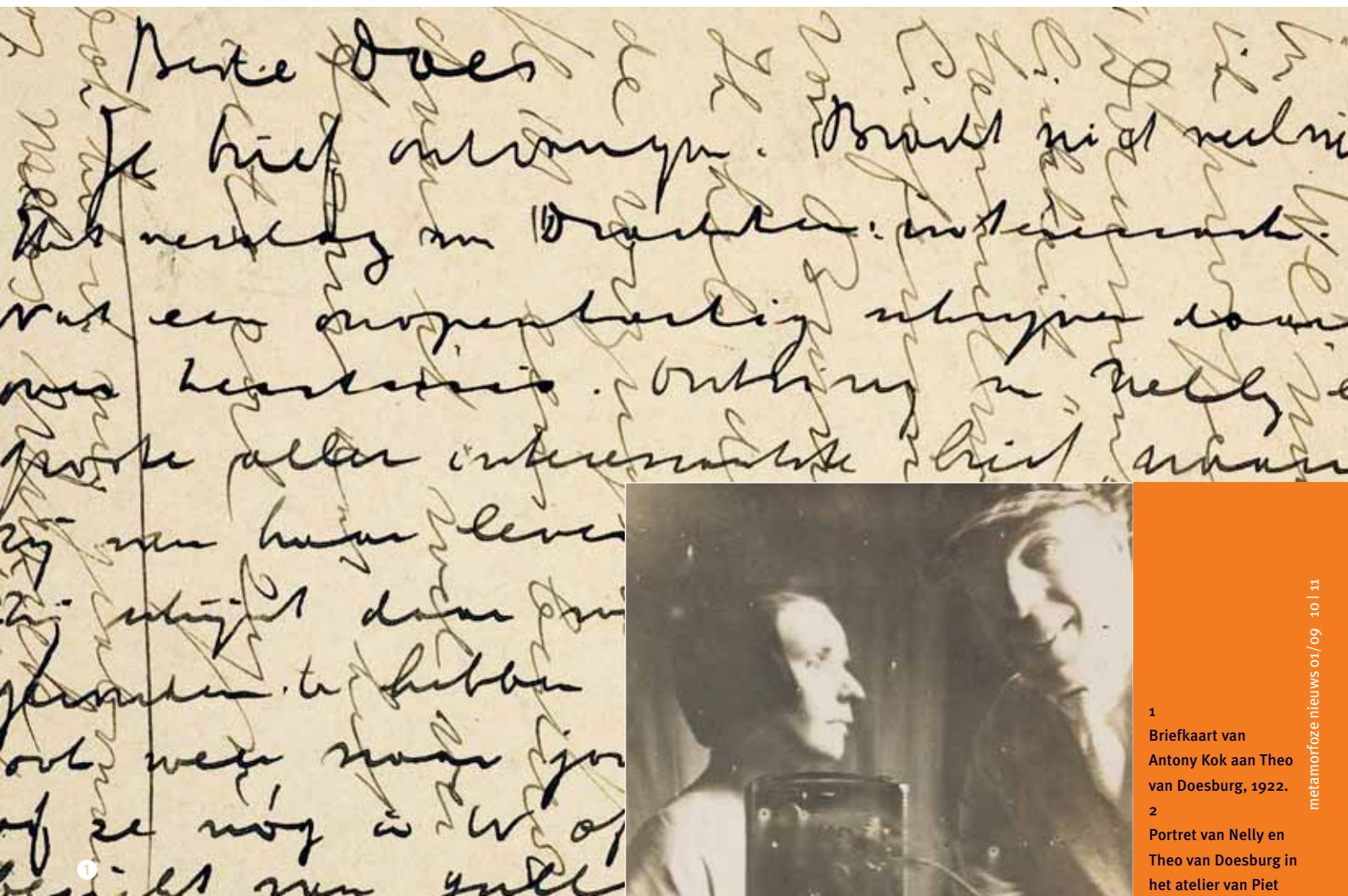
Bij het RKD (Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie) in Den Haag wordt het archief van Theo van Doesburg en zijn vrouw Nelly van Doesburg-van Moorsel (1899-1975) bewaard. Deze nalatenschap is, inclusief de nog aanwezige kunst van Van Doesburg en zijn Parijse atelierwoning, na het overlijden van Nelly door haar nichtje en erfgename Wies van Moorsel in 1977 als schenking

overgedragen aan de Staat der Nederlanden. Via de toenmalige Rijksdienst voor Beeldende Kunst (RBK) kwam het archief terecht bij het RKD.

Het Archief Theo en Nelly van Doesburg bestaat uit brieven, manuscripten, dagboeken, notitieschriften en beelddocumentatie. Het materiaal documenteert de diverse (inter)nationale artistieke uitwisselingen waar Theo van Doesburg als organisator of deelnemer bij betrokken was.

Artistieke voorhoede

Theo van Doesburg correspondeerde met tal van toonaangevende kunstenaars en architecten in binnen- en buitenland, met redacties van vele nationale en internationale tijdschriften en met talloze betrokkenen van kunstinstellingen. Hieronder bevond zich de kern van de artistieke voorhoede van die tijd, met namen als Bart van der Leek, Piet Mondriaan, Gerrit Rietveld, Walter Gropius en Kurt Schwitters. Zowel ingekomen brieven als afschriften, carbonafdrucken en concepten van uitgaande brieven maken deel uit van het archief.

- 1 Briefkaart van Antony Kok aan Theo van Doesburg, 1922.
- 2 Portret van Nelly en Theo van Doesburg in het atelier van Piet Mondriaan, ca. 1924.
- 3 Dezelfde briefkaart aan de achterkant volgeschreven.

Foto's: RKD, Den Haag.

Onder het handgeschreven materiaal en de typoscripten door Van Doesburg bevindt zich veel niet eerder gepubliceerd materiaal, maar ook verzamelde autografen van gerenommeerde kunstenaars. Veel teksten zijn door Van Doesburg zelf voorzien van redactioneel en inhoudelijk commentaar.

Fotodocumentatie

Van Doesburg bewaarde ook bijna drieduizend stuks gerelateerd foto- en beeldmateriaal. Deze beelddocumentatie, waaronder een collectie van (veelal unieke) fotoportretten van vooraanstaande kunstenaars vormt een wezenlijke aanvulling op de correspondentie en handgeschreven werken. Een deel ervan werd door correspondenten toegezonden in verband met tentoonstellingen, publicaties en andere activiteiten. Veel foto's zijn voorzien van aanwijzingen, instructies en toelichtend commentaar.

Voor de toekomst

Er staan de komende tijd verschillende tentoonstellingen over Theo van Doesburg en De Stijl op stapel, in onder meer het Haags

Gemeentemuseum, de Tate Modern in Londen en het Musée national d'Art moderne (Centre Pompidou) te Parijs. Het Archief Theo en Nelly van Doesburg is hierbij van groot en internationaal belang en zal dan ook de komende jaren volop geraadpleegd worden.

Voor het behoud van dit archief is het, mede vanwege het intensieve beroep dat men er op doet, van wezenlijk belang dat de originelen voor raadpleging worden vervangen door digitale substituten. Zo kunnen ook de toekomstige generaties gebruik blijven maken van het Archief Theo en Nelly van Doesburg. Met subsidie van Metamorfoze wordt dat nu mogelijk gemaakt.

Wietse Coppes

Metamorfoze is het Nationaal Programma voor het Behoud van het Papier en Erfgoed.

Metamorfoze is een samenwerkingsverband tussen de Koninklijke Bibliotheek en het Nationaal Archief en is een initiatief van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (ocw). Het programma bindt de strijd aan met verzuuring en met andere vormen van autonoom verval: inktvraat en koper-vraat.

Voor meer informatie over het programma

Koninklijke Bibliotheek
Bureau Metamorfoze
Postbus 90407
2509 LK Den Haag
T 070 3140 373
E metamorfoze@kb.nl
I www.metamorfoze.nl

Personalia auteurs

Patricia Böschen is hoofd Publieksdiensten van het Stadsarchief Breda.

Wietse Coppes is projectmedewerker De Stijl-archieven en -documentatie bij het Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie te Den Haag.

Henk Porck is conserveringsonderzoeker en conservator van de Papierhistorische Collectie van de Koninklijke Bibliotheek.

Metamorfoze Nieuws

ISSN 1387-084x, verschijnt 3x per jaar

Eindredactie

Maria Patijn

Redactie

Erik van der Doe, Andrea Langendoen, Mirjam Raaphorst

Vormgeving

Studio Marise Knechtmans, Amsterdam

Druk

Drukkerij Mart.Spruijt, Amsterdam

Fotografie

Afdeling Optische Technieken van de Koninklijke Bibliotheek, tenzij anders aangegeven.

KB

nationaal archief

BESPAAR EEN BOS

Het 'paperless office', lege bureaus waar niet meer dan een computerscherm en een koffiemok op staan. Geen stapels papier, geen ordners, geen volle papierbakken. Dankzij de automatisering zouden met papier bezaaide bureaus snel tot het verleden behoren, voorspelde men al in de jaren zeventig. Het tegenovergestelde bleek echter het geval te zijn.

Eendagsbrieven

Met de komst van kopieerapparaten en printers werd het dupliceren van documenten wel heel gemakkelijk gemaakt. En met de introductie van e-mail was er al helemaal geen houden meer aan. De papierconsumptie binnen bedrijven is alleen maar toegenomen. Een doorsnee kantoormedewerker print jaarlijks zo'n 10.000 pagina's. De helft daarvan belandt diezelfde dag

weer in de papierbak en na een week is driekwart weggegooid. Maar aan het eindeloze verbruik van dergelijke 'eendagsbrieven' kan een einde komen. Op dit moment voeren verschillende bedrijven, waaronder Xerox, producent van kopieerapparaten en faxmachines, onderzoek uit naar de mogelijkheden van 'herdrukbaar papier'. Xerox werkt daarbij onder andere samen met de antropoloog en 'garbologist' (afvaldeskundige) Brinda Dalal.

Het 'herdrukbaar papier' is voorzien van een speciaal laagje, waardoor de geprinte tekst binnen 16 tot 24 uur vervaagt, of direct zodra het wordt verhit. Ieder velletje zou minstens honderd keer bedrukt en herdrukt kunnen worden, en daarmee (naast de productie- en vervoerskosten) hele bossen kunnen besparen.

Meekleurende brillenglazen

Op een symposium in Las Vegas vorig jaar april demonstreerde de vice-president van het onderzoekscentrum eigenhandig de werking van de techniek. In feite is de werking vergelijkbaar met die van meekleurende brillenglazen: als je er met licht op schijnt worden ze vanzelf donker. Het herdrukbaar papier is bewerkt met hetzelfde soort materiaal, dat verkleurt als het in contact komt met UV-licht. Overigens is de techniek niet nieuw: wie oude kassabonnen, gedrukt met een speciale thermische printer, uit zijn portemonnee haalt ziet dat ook daar dat de inkt vaak al deels vervaagd is.

Nadelen

Of het allemaal gaat werken moet natuurlijk nog maar blijken. Critici hebben zich al gestort op de vele

nadelen van dergelijk papier: de lichtpaarse inkt op het gelige papier is veel minder plezierig leesbaar, verder moeten voor printjes die wel bewaard moeten blijven (en hoe maak je die schifting?) ook reguliere printers beschikbaar blijven. Daarnaast is het ook nog niet duidelijk hoe energiebesparend het herdrukbaar papier uiteindelijk zal zijn.

Maar, zo voorspelt Paul Saffo, essayist en futurologist, het zou in ieder geval kunnen leiden tot prachtige efemere kunst: boeken volgeprint met woorden die verdwijnen zodra je ze leest. Niet een erg prettig idee voor Metamorfoze overigens.

■
Andrea Langendoen